

Арцём, Астап, Аўрам (часцей гэтыя імёны ўжываюцца без пачатковага галоснага); **Барыс**; **Вавіла**, Валэнцій, Валерый, Валанцін, Варфаламэй, Васіль, Віктар (Віхтар), Віталій, Восін; **Гапэй**, Гардзэй, Гаўрыла, Георгій, Герасім; **Давыд**, Даніла, Дарафэй, Дзмітрый, Дзямід, Дзям'ян, Дзяніс; **Елісэй**, Емяльян, Ерамэй, Ерафэй, Ермалай, Еўдакім; **Жорж**; **Засіма**, Захар; **Іван**, Ігнат, Іларыён, Ілья, Ісак; **Каліна**, Калістрат, Кандрат, Канстанцін, Карней, Карпа, Кірыла, Кірэй, Клім, Кузьма, Купрыян; **Лаўрэн**, Леанід, Лёгвін, Лукаш, Лук'ян, Лявон; **Макар**, Малафэй, Марка, Маркел, Марцін, Мацвэй, Мікалай, Міна, Мірон, Міхаіл, Мітрафан, Міхэй; **Навум**, Назар, Неспёр, Нікадзім, Никанор, Нічыпар, Няфёд; **Памфіл**, Панкрат, Панцялей, Парфён, Патап, Пахам, Пётр, Піліп, Пімен, Платон, Пракоп, Прохар; **Радзівон**, Раман, Рыгор; **Сава**, Савелій, Сазон, Самсон, Самуіл, Сафрон, Селівон, Серафім, Сідар, Спірыдон, Стратон, Стафан, Сцяпан, Сысой, Сямён, Сяргей; **Тарас**, Трафім, Трыфан; **Уладзімір**, Улас, Усевалад, Усцін; **Фалалей**, Фамá, Фёдар, Фіён, Філімон, Фоцій, Фрол, Фядосій, Фядот;

Харытён; **Цімафэй**, Ціт, Ціхан, Цярэнцій; **Юзаф**, Юрый; **Ягор**, Якаў, Яўмен, Яўсэй, Яўстрат, Яўхім, Яўхімія, Яўціхій, Яфрэм. Разам: 160 імён.

Паказчык афіцыйных жаночых імён, якія цяпер сустракаюцца на Слаўгарадчыне

Агапія, Агата, Агрыпіна, Аксіння, Акуліца, Алéна, Аляксандра, Анісса, Антаніна, Аўдочца (рэдка ўжываюцца з пачатковым галосным); **Валыніца**, Варвара, Васа, Васіліна, Васіліса, Вёра, Вольга; **Галіна**, Ганна, Глафіра; **Дар'я**, Дамна; **Ева**, Еўдакія, Ефрасіння (часцей Просья); **Зіновія**, Зоя; **Ірына** (часцей: без пачатковага галоснага); **Кацярына**, Клаўдзія; **Лідзія**, Лізавета, Любоў, Людміла, Лукер'я, Луцэся; **Макрына**, Маланія, Марына, Марфа, Марыя, Матрона, Маўра; **Надзея**, Настасся, Наталля, Ніна; **Паліна**, Паўліна, Пелагея, Праскоўя; **Разалія**, Раіса; **Саламея**, Саламонія, Святлана, Серафіма, Сінклізія, Сёфія, Сцепаніда; **Таіса**, Таццяна; **Уліта**, Ульяна, Усцінця; **Фёкла**, Фядора, Фядосся, Фяўронія; **Хрысціна**; **Яўгенія**, Яўхімія. Разам: 72 імёны.

Літаратура:

Дыялекталагічны атлас беларускай мовы. Мн., 1963.
 Яшкін І.Я. Некаторыя этнаграфічныя і дыялектныя асаблівасці Слаўгарадчыны // Пытанні беларускай этнаграфіі, фалькларыстыкі і тапаніміі. Мн., 1967.
 Яго ж. Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм. Фанетыка. Мн., 1976.

Яго ж. Узаемадзеянне рознадыялектных сістэм. Марфалогія, сінтаксіс. Мн., 1980.
 Вайтовіч Н.Т. Баркулабаўскі летапіс. Мн., 1977.
 Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці. Мн., 1983.
 Лексічны атлас беларускіх народных гаворак. Т. 1—5. Мн., 1993—1998.

І.Я. Яшкін.

Звычай, «павядзёнка» жыхароў Слаўгарадчыны (Некаторыя этнаграфічныя асаблівасці)

Паўднёва-заходняя частка Слаўгарадскага раёна (вёскі Прудок, Рагі, Добры Дуб і інш.) называецца жыхарамі паўночна-ўсходняй Слаўгарадчыны *Паляўшчына*, г.зн. бедная на лес старана, а таксама таму, што гэтыя вёскі не маюць заліўнога лугу на абалоні рэк Дняпро, Сож, Проня. Жыхары Паляўшчыны называюцца *паляўцы*, а жыхары паўночна-ўсходняй часткі раёна — *лесаўцы*. Паляўцы кажуць, што «лесаўцы — народ звёрзкі» (сур'ёзны, суровы) (в. Прудок).

У паўночна-ўсходняй Слаўгарадчыне

таксама *паляўцамі* клічуць жыхароў ужо лесавых вёсак Сакалоўка, Лабанаўка і інш. (у міжрэччы Проні і Сажа) з прычыны таго, што гэтыя вёскі не маюць заліўнога лугу.

Пабудовы. Па характары пабудовы беларускі этнограф і фалькларыст Е.Р.Раманаў (1855—1922) адносіў Быхаўскі павет (у які ўваходзіла і Слаўгарадчына) да пераходнага тыпу ад Паўднёвай Беларусі да Паўночнай: стрэхі на пабудовах у асноўным (цяпер — толькі) двухсхільныя з невялікай прымессю ча-

тырох- і трохсхільных з *фартукамі*. Чатырохсхільныя былі адзінкавымі. Мясопавыя жыхары Крычаўскага раёна сведчаць, што на Друці і Проні (в. Праточнае Быхаўскага раёна, вёскі Кузьмінічы і Баравая Чавускага раёна) меліся ўжо *крышы з налобнікамі* (вальмамі). Дзе панавала двухсхільная страха, там франтон называўся *закот*, *закут* або зашываўся саламянымі снапкамі.

Тып двара, як сведчыў Е.Р.Раманаў, у Быхаўскім павеце таксама з'яўляецца пераходным ад Паўднёвай Беларусі да Паўночнай. Цяпер на Слаўгарадчыне пашыраны *круглы*, вячком двор, г.зн. квадратны. Пад адным дахам за хатай былі сенцы, хлявы (для коней, кароў, свіней), куратнік, павець для панарада, дрывотня (тряскоўнік). Насупраць хаты стаялі клець, амбар. Вароты былі з веснічкамі і барканам з бярэняў. Пагонны тып двара сустракаўся рэдка (у в. Шаламы быў адзін такі двор). У перасыленскай в. Дашкоўка (да XIX ст.) пабудовы размяшчаліся ў шахматным парадку, двор быў раскіданы (як на Брэстчыне).

У хаце было тры акны, адзін пакой. Насупраць печы (справа ад увахода) быў чырвоны кут са сталом, лавамі паўз сцен. У кутку віселі абразы, пакрытыя набожнікамі. За *багамі* былі *сховы* для свечак, «святой» кнігі, і на *бажніцы* часта знаходзіліся грошы. На сцяне каля дзвярэй была паліца для місак, а лыжкі тырчалі ў *заложніку*. Каля самых дзвярэй стаяла *выдзянка*, бочка ці кадушка з вадой. Крыху вышэй тырчаў *крук* для віцця вяровак. Усцяж ад печы быў *пол* спаць, а пад столлю каля сцяны вісеў шост з кажухамі, аўчынамі, пражай, сукнамі, клубкамі нітак. Тут жа віселі вянкi цыбулі. Вокны былі з *кватэркамі*, у якія ўстаўляліся *балонкі* ці *шыбкі*.

Пры будоўлі ў вянку бярвяна *выбіралі чырту* знізу і клалі *чыртой* зверху на насланы мох на ніжняе бярвяно. (У Нараўлянскім раёне чыртой клалі ўверх, а на мох клалі наступнае бярвяно.)

Адзене. Старажылы казалі, што на Слаўгарадчыне вопратка ці напраткі адрознівалася ў жыхароў асобных вёсак ці ў групах вёсак быццам у залежнасці ад прыналежнасці іх да таго ці іншага пана. Зялёнымі ірхамі (кантамі), тасёмкай, *збарскамі* ўпрыгожваліся саматканыя

суконныя курткі (куртки) з хваздамі ў руднянь і васькаўцаў (вёскі Рудня, Васькавічы — паўночна-ўсходняя Слаўгарадчына). У вёсках Гайшын, Перадзел, Барсукоўка (паўднёвы захад) быў другі пан, і там насілі *«ныпряткі, як нашы цяпёркы ватоўкі — ні прісьцежыны вёріх»* (паведаміла В.Ц.Коршыкава, 70 гадоў, 1958 г.). Чорнай тасьмой аблямоўваліся курткі ў вёсках Рэкта, Кулікоўка, Смалігаў (паўднёва-заходняя частка Слаўгарадскага раёна). Даўжэйшымі шыліся курткі ў в. Кулікоўка (паўднёвы захад), чым у в. Васькавічы (паўночны ўсход), дзе яны былі карацейшыя.

Назіраецца асаблівасць формы, крою, шыцця фартука ў паўднёва-заходніх вёсках Рагі і Рэкта, дзе фартук шылі з *зборкамі* (як на Случчыне). У паўночна-ўсходняй частцы Слаўгарадчыны ён меў форму полкі з вышываннем унізе і карункамі.

Е.Р.Раманаў сведчыў, што ў Пасожжы радзімічанкі насілі хусткі чырвонага колеру («яны вісіляць бабу»). Былі і белья намёткі (наміткі) з чырвоным натыканнем на лбе і на канцах яе.

Мужчыны насілі лапці з лыка, аборы на ногі накручвалі не густа. *Сарочки* былі «ны касэй выраточык», з вышыванымі манішкамі і ніцянымі плікамі. На галаву накладалі зваленыя з воўны цёмныя магеркі. Апаналі таксама парткі «панцяня» з палатна на *учкурах* у поясе.

Святкаванне Радаўніцы. На поўначы Слаўгарадчыны, бліжэй да Магілёва, у в. Кутня, у аўторак на паслявелікодным тыдні пасля снядання не працавалі, як усюды ў раёне, а палілі ў лазні, мыліся, абедалі дома і прыкладна ў поўдзень ішлі на могількі з ядой, фарбаванкамі (яйкамі), белымі абрусамі, мёдам. (Так было і ў в. Логінава Горацкага раёна). Толькі ў в. Ушакі Слаўгарадскага раёна (пра якую пісаў А.Меер, 1786 г.) Радаўніцу святкавалі не ў аўторак, а ў панядзелак.

Была *«завядзёнка»* на паўночным усходзе Слаўгарадчыны (як і на Мсціслаўшчыне) падмятаць абавязкова ўвечары венікам падлогу ў хаце, аге смецце дазвалялася выносіць на сметнік толькі днём. На паўднёвым захадзе Слаўгарадчыны ўвечары смецце можна было згарнуць у куток (качарэжнік) толькі нагой, але падмятаць, а

тым болей выносіць з хаты, строга забаранялася.

Парадак за сталом. Снедалі, абедалі, вчэралі ўсе разам, дзе бацька сядзеў за сталом на покуці. Бацька зачэрпваў страву лыжкай і ўсе за ім — і так рытмічна да канца стравы. За сталом не было прынята размаўляць паводле правіла — «*Калі ем, тады глух і нем*». Пасля першай стравы (звычайна *варыва*, ці боршч, ці *капусты*) елі мяса з гэтай стравы, якое было папярэдне падзелена на кавалкі або порцыі. Другой стравой была *жыдкая бульба* (бульбяны крупнік), на трэцяе — *каша з малаком*, або *аладкі* (маканыя ў смятану, тлушч, сытў з мёду, ці з макам) і нарэшце *кісель* з сушанымі ягадамі або яблыкамі.

«Павядзёнка» на вяселлі. На вяселлі, на хрысцінах, на святы і іншых бясёдах з частаваннем мужчын садзілі за адзін стол на покуці (*ны куцё*), а жанчын — за ўсе астатнія сталы. Гаспадар надзяваў зімовую футравую шапку на галаву і казаў: «*Прашу гасцеў на хлеб-соль!*». Перад канцом, калі ўжо не будуць больш наліваць гарэлкі, гаспадар здымаў шапку і казаў: «*Па хлебу-соль!*» Мог і проста зняць шапку і тады было зразумела, што *гуляць* можна было колькі хочаш.

Пасля вяселля ў любы час у гонар маладых іх родныя дзядзькі, цёткі, дзядзіны *спраўлялі бясёды* ці *вадзілі бясёды*. Гэты званы стол сталі называць *банкет*, *вадзіць банкет*.

На любую бясёду ці піва ішлі вельмі паціху. Адсюль пра павольную хаду: «*Ідзёць як у піва*».

На могілках (клёдаўе, клёдуўя, клёдвішча) на дно долу кідалі з жытняга куля сноп саломы каласамі на ўсход. Кідалі манеты, калі было «*свежае месца*», «*каб купіць месца*». Упоперак клалі два палены дроў, каб дамавіна была не на зямлі. Узгалоўем труну апускалі на захад, дзе ставілі помнік (крыж). Над труной рабілі насціл з бяровенняў нібы склеп. Кругом магілы рубілі абруб з двух вяноў, каб яна не абсыпалася. Імкнуліся на могілках садзіць бярозы, «*вясёлы лес*».

Тэмп працы звычайна быў хуткі, напрыклад, пры малацьбе цэпам.

Бульбу капаюць сагнуўшыся, стоячы. У суседнім Быхаўскім раёне (в. Тошчыца ці Тошціда) яе капалі толькі капаніцай і на каленях толькі жанчыны.

Проса абабівалі цапамі ці часцей пранікам і ніколі не *мялі* (церлі) *нагамі* (шчыкалаткамі ног, як на Палессі). Не было выразу *м'яць проса*.

У традыцыйным песенным рэпертуары па Слаўгарадчыне бытавалі песні паўднёва-заходняга дыялекту: «Што і ў полі азёрца, там плавала вядзёрца...», «Раскінуўся сырэй дубе...» і інш. У паўднёва-ўсходняй частцы спявалі пашыраную на Віцебшчыне і, відаць, на Смаленшчыне песню «Хадзіла Машачка па садочку і скалола ножачку на вішнёчку...».

Песні сялян с. Красназабор'я былога Рослаўльскага павета Смаленскай губерні былі амаль тымі, што і ў 1960-я гады ў паўночна-ўсходняй Слаўгарадчыне.

Відаць, мясцовай можна лічыць песню «Ой да мой мілы на заводзе, на ліцейным на заводзе...». Магчыма, яна ўзнікла, калі ў в. Старынка на левабярэжжы Сажа працаваў чыгуна- і медналіцейны завод (канец XVIII ст. — 1872 г.).

Паводле ўспамінаў мясцовых жыхароў (в. Урэчча Слаўгарадскага раёна), песня «Чарнаморачка» была прынесена салдатамі з турэцкай вайны.

У час Вялікай Айчыннай вайны і пасля яе ствараліся песні і прыпеўкі на ваенную тэматыку, пра цяжкасці пасляваеннага жыцця: «Бульбу вараць...», «Пуля адна праляцела, другая прасвіцела...», «Кароўкі нет, ма́слам атрыгайціца, пашоў кўрычку даіць — курачка брыкайціца...» і інш.

Рух насельніцтва з усходу адбіўся ў паралелізме мясцовых і немясцовых слоў у песнях: «*Кіну-брошу сваю разніўдашачку...*», «*Ці ня ўвіжу, ці ні ўбачу, каго верна любіла...*», «*Буду стріляці, буду лучаці з-пад зялёнага дуба*».

«Школа» чараўнікоў, шаптуноў на поўдні раёна была даволі моцная. Казалі, што чараўнік мог сказаць сасне павярнуцца, і яна на месцы паварочвалася (в. Бязуевічы, паведаміў Зяноў).

І.Я. Яшкін.

Проня, Пронюшка

Бываючы на гэтай рэчцы, наўрад ці хто з вас ведае, чаму менавіта так яна называецца. На гэты конт шмат легенд існуе. Вось адна з іх, якую расказваюць старыя людзі.

Некалі на берагах гэтай ракі размяшчаліся цыганскія табары. У адной сям'і была вельмі прыгожая маладая дзяўчына па імені Проня. Яе кахалі два маладыя цыганы. Ніяк дзяўчына не магла аддаць перавагу аднаму з іх, бо абодва былі добрыя хлопцы.

Шоў час. Адноўчы Проня і два хлопцы прагульваліся па беразе ракі. Быў спякотны ліпеньскі дзень. Дзяўчына вырашыла скупнуцца. Яна скочыла ў ваду, трапіла ў вадаварот і затанула. Хлопцы кінуліся яе выратаваць. Хаця і выцягнулі цела Проні, аднак прыкмет жыцця ў ім ужо не было. Апанулі на яе сукенку і пачалі галасіць: «Проня, Пронюшка, дарагая Пронюшка. Няхай гэтая рака назаўсёды будзе называцца Проняй».

Рака Проня працяглася ў 172 кіламетры. Пачатак бярэ ў Дубровенскім раёне Віцебскай вобласці. Перасякае Горацкі, Чавускі і паўночную частку нашага раёна. У горадзе Слаўгарадзе ўпадае ў раку Сож. На левым беразе Проні размешчаны вёскі Гіжэнскага сельсавета, а на правым — вёскі Харанеў, Улукі, Рабавічы, Красная Слабада, Завад Віравая.

На гэтай рэчцы мастоў не было, і толькі паромы перавозілі людзей з аднаго боку ракі на другі. Будаваліся часовыя масты, але ў час паводак яны здымаліся. Да трыццаці гадоў і нават пасля Вялікай Айчыннай вайны на рэчцы ганялі плыты з лясоў Чавускага і часткова нашага раёна ў Гомель.

Нямала адбылося на гэтай рацэ і ванных падзей, якія яркавымі старонкамі ўпісаны ў гісторыю Слаўгарадчыны.

П.Е.Кавалькоў.

Помнікі гісторыі і культуры Слаўгарадскага раёна¹

Вёска Азарычы, Лапаціцкі сельсавет

Брацкая магіла савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1943 г. у баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў ці памерлі ад ран. На могілках.

Гарадзішча ранняга жалезнага веку. За 1,5 км на захад ад вёскі, на левым беразе р. Раста.

Вёска Аляксандраўка-1, Гіжэнскі сельсавет

Брацкая магіла савецкіх воінаў, якія загінулі ў ліпені 1941 г. у баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. За 1,5 км на паўднёвы ўсход ад вёскі.

Помнік артылерыстам. За 2 км на поўдзень ад вёскі.

Помнік землякам, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У цэнтры вёскі, у скверы.

Стаянка каменнага веку. За 1,5 км на паўднёвы захад ад вёскі, на правым беразе р. Сож.

Селішча эпохі Кіеўскай Русі. На месцы стаянкі.

Вёска Бахань, Свенскі сельсавет

Брацкая магіла савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1943 г. у баях супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў ці памерлі ад ран. У цэнтры вёскі.

Помнік землякам, якія загінулі ў Вялікую Айчынную вайну. У цэнтры вёскі.

Вёска Благадаць, Каменкаўскі сельсавет

Брацкая магіла савецкіх воінаў, якія загінулі ў 1943 г. у баі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. За 1,5 км на захад ад вёскі.

Вёска Бязуевічы, Васькавіцкі сельсавет

Брацкая магіла савецкіх воінаў, якія загінулі восенню 1943 г. у баях супраць

¹Звесткі друкуюцца паводле кнігі: Збор помнікаў гісторыі і культуры Беларусі. Магілёўская вобласць. Мн., 1986.